rilir; bunlar kralın gösterdiği biçimde davranacaklardır. Emirlere kesinlikle uyulacak, uymayan eskiden de olduğu gibi cezalandırılacaktır. Veliahtın aklını çelmek için başkaları ile ilgili suçlamalarda bulunmak ve bazı kent yaşlılarının devlet işlerine karışmaları yasaklanmıştır. Böyle davranışların iyi sonuçlar getirmediğine, Hattuşili'nin bir başka oğlu olan Huzziya örnektir; bir zamanlar o da, yöneticisi bulunduğu Tappaşanda kenti yaşlılarının kışkırtması ile babasına başkaldırmış ve bu nedenle görevinden alınmıştı. Bu isyan ülkede kargaşalıklar yaratmış, bu arada kralın kızlarından biri de kendi oğlunu tahta varis yapmak için entrikalara girişmişti. Bu isyan da bastırılmış, prenses de enterne edilmişti. Ülkenin büyükleri de düzenli yaşamalıdır, yoksa ülke karışır. Hattuşili'nin büyükbabası (adı verilmemekle beraber Puşarruma olabileceği, aşağıda değineceğimiz kurban listelerine dayanılarak ileri sürülmektedir), yine Labarna adlı bir prensi veliaht ilan etmişse de, ileri gelenler Papahdilmah'ı tahta çıkarmışlar ve ülke kötü durumlara düşmüştü. Kralın vasiyeti tutulmalı ve her ay Murşili'ye okunarak, iyice belletilmelidir. Tanrılara saygılı olunmalı, günah işlemekten kaçınılmalı, gereğinde pankuş'un fikrine başvurulmalıdır. Hattuşili'nin vasiyetnamesi, karısı Haştayar'a hitaben şu sözlerle sona ermektedir: **Cesedimi geleneklere uygun biçimde yıka; beni kollarına al ve kollarında toprağa ver!**

Hattuşili'nin diğer belgesi, daha çok askeri icraatının anlatıldığı, yine çift-dilli olarak kaleme alınmış ve 1957 yılında Boğazköy kazılarında ortaya çıkarılmış bir tablettir. Bu belgenin başlangıç bölümünde Hattuşili kendisini şöyle tanıtmaktadır: **Hattuşili, büyük Kral, Hattuşa kralı, Kuşşarlı adam.** Bu sözler Kuşşar kralı Anitta ile Hitit kral ailesinin bağlantısını, artık kuşkuya hiç yer bırakmayacak biçimde gözler önüne sermektedir. Ne yazık ki eldeki belgeler, Anitta ile Hattuşili arasında geçen dönemde neler olup bittiğini bize daha açık anlatacak kadar fazla değildir. Ancak, Hattuşili'nin ilk metninde sözü edilen tarihsel **geriye bakışlar**, devletin ilk kuruluş yıllarında tahta geçmiş kişileri ve çıkan karışıklıkları, tam kronolojik bir sıra içinde olmasa da, belirtmektedir. Hitit dinsel inançlarına göre, öldükten sonra tanrı olan krallar için yapılacak kurbanları düzenleyen **kurban listeleri** olarak nitelediğimiz belgeler de bu konuda fazla yardımcı olmamaktadır. Bunlarda Hattuşili'ye değin Kantuzili, Tuthaliya, Puşarruma ve Pawahtelmah adları görülmektedir. Bu adlardan Pawahtelmah ile yukarıdaki belgede geçen Papahdilmah aynı olduğuna göre, Kuşşar soylu Hitit kralı sülalesini gerilere doğru götürmek ve yaklaşık olarak İÖ 1650-1620 arasına tarihlenen 1.Hattuşili ile Anitta (yak. İÖ 1750) arasındaki boşluğu kısmen doldurmak olası görülmektedir. Böylece, Anadolu'ya sonradan göç eden Hint-Avrupalı Hititler'in hangi aşamalardan geçtikten sonra bir sülale kurdukları ve yerel krallıkları yavaş yavaş kendilerine bağlayarak merkezi otoriteyi güçlendirdikleri, yazılı belgelerden sağlanan bilgilerin mozayik taşları gibi yan yana getirilmesiyle, ana çizgileriyle de olsa, gözler önüne serilmektedir.

6. ESKİ HİTİT DEVLETİ'NİN KURULUŞU: 1. HATTUŞİLİ

Devletleri ilk kuruldukları andaki sınırları dışına iten, başka topraklar üzerinde yayılmaya zorlayan etkenlerin başlıcası, büyük imparatorluklar kurma, daha büyük alanları ve daha kalabalık toplumları egemenlik altına alma gibi tutkuların yanında, hiç kuşkusuz ekonomik faktörlerdir. Devlet, ekonomik, askeri, dinsel ve sosyal her alanda örgütlenme demektir. Bu örgütlemeyi yapabilmek ve yürütebilmek ise, tümüyle ekonomik güce dayanır. Tanrılara düzenli kurbanlar adanmasından, kentlerde savunma sistemleri inşa edilmesine değin her şey, devletin maddi varlığı ile orantılı olarak gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan, Hitit Devleti de kuruluş evresini tamamlar tamamlamaz, ekonomik gücünü artırmak için zengin alanlara yönelik bir genişleme siyaseti izlemeğe başlamıştır. 1. Hattuşili'nin önceki bölümde sözünü ettiğimiz çift - dilli olan ve askeri icraatını konu alan belgesi, bu siyasetin ana ilkelerini saptamaktadır.

1. Hattuşili'nin bu belgesine göre ilk seferler güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi'ne düzenlenmiştir. Bu alandaki en büyük başarı, Alalah kentinin alınmasıdır. Bugün Hatay ilindeki Tell Açana olan Alalah, Kuzey Suriye kapılarının kilidi durumundaydı. Bu kentin düşmesi ile beraber, daha güneydeki alanlar Hitit kuvvetlerine açılmış oluyordu. Ancak, Anadolu'nun batısı ve Hitit Devleti'nin çekirdeğini oluşturan Kızılırmak kavsi içinde kalan toprakların kuzey ve güneyinde de düşman toplumlar vardı. Belgeden anlaşıldığına göre, 1. Hattuşili güneydoğuya yönelince, Anadolu Yarımadası'nın güneybatısına lokalize edilen Arzawa, Hititler'e karşı gelmiş, bu kez kral o yöne yürümek zorunda kalmıştı. Bu durumda ise, güneydoğuda ele geçirdiği topraklarda kıpırdanmalar başlamış ve Hititler iki ateş arasında kalmışlardı; öyle ki, belgedeki anlatımla **ülkelerin tümü Hititler'den kopmuş, geriye yalnız Hattuşa kalmıştı.** Ancak, Hitit kralı kısa sürede toparlanmayı başarmıştı: **Güneş Tanrıçası, gözdesi Büyük Kralı dizlerine oturttu, onun elinden tuttu ve savaşa onun önünde koştu,** artık kentler birbiri ardından düşüyor, **Büyük Kral bir aslanın pençesiyle yaptığı gibi** ülkeleri yeniyordu. **Altın ve gümüşün ne başı ne sonu vardı, Hattuşa'yı ganimetle doldurdu... aldığı kentlerin tanrılarının altın ve gümüş heykellerini ülkesine getirdi** ve onları kendi tanrı ve tanrıçalarının tapınaklarına koydurdu. Büyük Kral, aldığı ülkelerdeki kadın köleleri de kendi ülkesine getiriyor ve **Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın hizmetine** veriyordu. Hattuşili'nin en büyük başarısı da belgede şu sözlerle anlatılmaktadır: **Fırat Irmağı'nı benden öncekiler hiç geçmemişti. Ben, Büyük Kral, onu yaya geçtim, ordularım da benim ardımdan yaya geçtiler. (Akadlı) Sargon da onu geçip, Hahhu ordusunu yenmişti. Ama, Hahhu'ya kötülük yapmamıştı; kenti ateşe vermemiş, dumanını Gökyüzünün Fırtına Tanrısı'na yükseltmemişti. Fakat ben, Büyük Kral, Haşşu kralını ve Hahhu kralını yendim, kentlerini ateşe verdim ve dumanlarını Gökyüzünün Fırtına Tanrısı'na ve Güneş Tanrısı'na yükselttim ve Hahhu kralını bir yük arabasına koştum!**

Bu metinden de görüldüğü gibi, Hitit genişleme siyaseti öncelikle Kuzey Suriye'ye yönelikti. Önce Alalah, sonra Hahhu ile Haşşu'nun ele geçirilmesi, Hititler'e miktarı hesaplanamıyacak kadar çok altın ve gümüş ile içinde insanlar da olan çeşitli zengin ganimetler sağlamıştı. Aynı metnin başka yerlerinde, Anadolu içindeki düşmanlara karşı yapılan askeri seferlerde kazanılan ganimetler, sadece koyun ve sığır olarak bildirilmektedir. Şu halde, Hitit kralının neden ısrarla güneydoğuyu topraklarına katmak istediğini anlamak güç değildir. İlgi çekici bir başka nokta yenik düşen ülkelere ait tanrı heykellerinin Anadolu'daki tapınaklara taşınmasıdır. Tanrı heykelleri sadece maddi değerleri bakımından götürülmemiştir; eğer böyle olsaydı, bunlar eritilip, başka eşyaların yapımında kullanılırdı. Bunlar, Hititler'in kendi tanrılarına ait tapınaklarda kutsanıyor ve böylelikle Hitit pantheon'u dediğimiz tanrılar topluluğunun birer üyesi oluyorlardı. Bu olay bize, ilerki bölümlerde değineceğimiz gibi, Hititler tarafından kutsanan tanrıların neden fazla olduğunu göstermektedir. Belgedeki diğer önemli bir nokta, Hattuşili'nin Fırat Irmağı'nı geçmekle övünmesidir. Hitit kralı Fırat'ı kendinden önce geçen Akadlı Sargon'dan söz etmektedir. Bu kral, birinci bölümde **Savaş kralı efsanesi** ile ilgili olarak anlattığımız Sargon'dur ve Hattuşili ile arasında 7 yüzyıllık bir zaman vardır. Bu, Hititler'deki tarih bilincini kanıtladığı kadar, Sargon'un bütün Ön Asya'da nasıl yaygın bir efsane kahramanı halini almış olduğunu da göstermektedir.

Hattuşili'nin güneydoğudaki askeri faaliyetleri başka tabletler üzerinde de anlatılmaktadır. Bunlar, gerçi küçük ve kırık parçalar olmasına karşın bu bölgeye Hititler tarafından verilen önemi belirtmeye yeterlidir.

Hitit genişleme siyasetinin uygulanmasının pek kolay olmadığı, toprakların genişlemesi ile birlikte, askeri ve yönetim kademelerinde görev yapanların zaman zaman ihmaller ve yanlışlar yaparak, Hitit çıkarlarına zarar vermeleri yüzünden cezalandırılmalarını konu alan metinlerden belli olmaktadır. Urşu adlı kentin sarılması ve düşmeye